

Danmarks ældste museumsbog på Steno Museet

Steno Museet har gennem de seneste år modtaget adskillige faglige bøger fra Aarhus Katedralskoles gamle bogsamling. Den seneste af disse overdragelser er Ole Worms bog *Museum Wormianum*.

Museum Wormianum er et historisk klenodie og relevant

for Steno Museet på mange måder. Det er en bog, der både fortæller videnskabs-historie, medicinhistorie og museumshistorie.

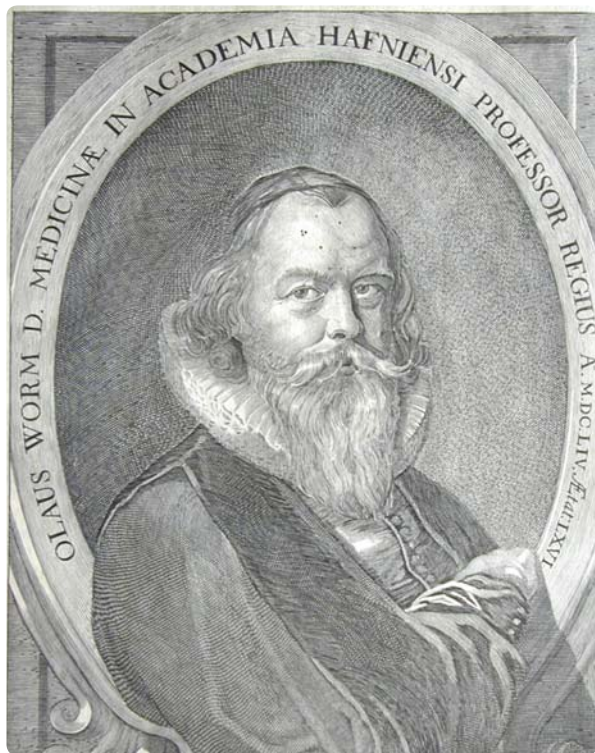
Videnskabshistorie fordi man gennem bogens emner får indblik i periodens interesse for naturens muligheder og de spørgsmål, man stillede for at afæske den sine hem-

meligheder. Medicinhistorie fordi den illustrerer samtiden metode og empiri med hensyn til sygdomme og deres helbredelsesmuligheder, og endelig museumshistorie fordi de indsamlede genstande afspejler tidens blik på en seriøs samlervirksomhed og synliggør den gældende videnskabelige systematik og udstillingsform.

En århusiansk renaissance-mand

Ole Worm blev født i Århus i 1588, det år Chr. IV blev udnævnt til konge af Danmark. Hans farfar var købmand og indvandret fra Nederlandene.

Ole Worm gik på Aarhus Katedralskole indtil sit 13. år, hvorefter han blev sendt på et gymnasium i Tyskland. Han fortsatte herfra til kendte universiteter i flere europæiske lande, hvor han, efter tidens norm, uddannede sig i de klassiske fag og i medicin. Han skrev medicinsk disputats i Basel i 1611 og vendte to år senere hjem til Danmark, hvor han fik et ledigt professorat ved Københavns Universitet. Han var da 25 år gammel.

Ole Worm, 1588-1634. (Foto: Hanne Tegllhus)

Ole Worm – en vidtfavnende videnskabsmand

Ole Worms karriere fulgte tidens traditionelle avancementsmodel. Efter først at have haft et professorat i pædagogik, fik han et i græsk, dernæst et i fysik, før han endeligt tiltrådte sit medicinske professorat i 1624. Dette beholdt han til sin død i 1654.

Fra naturfilosofi til natur-empiri

Gennem hele sin videnskabelige karriere interesserede han sig for flere naturvidenskabelige grene, bl.a. botanik, med henblik på at studere planternes medicinske egenskaber.

Han interesserede sig også for fysik og kemi for at udforske og efterprøve forskellige materialer. Det var med udgangspunkt i disse interesser, han begyndte at indsamle naturgenstande. Helt i tidens ånd, og inspireret af andre europæiske naturforskere, indsamlede han genstande både fra dyre-, plante- og mineralriget, ligesom han indsamlede artefakter, genstande fra fremmede lande og sidst, men ikke mindst, mærkværdige og sjældne naturforekomster. Samlingen

var en studiesamling, som skulle bruges dels til egne studier og dels til undervisning af medicinstuderende for at inspirere dem til selv at iagttage og undersøge naturens materialer for helbredende virkninger.

Videnskabens og systematikens museum

Ole Worm indrettede et lokale i sit hjem i København med hylder, kasser og kroge til at opbevare og præsentere de indsamlede genstande på. Han grupperede de indsamlede genstande efter, hvilket rige de tilhørte, om de var sjældne, eller efter hvilke materialer de var fremstillet af.

Han førte nøje katalog over sine genstande og kommenterede med indsamlede oplysninger. I sine sidste år skrev han et fyldigt katalog over sit museums indhold på 1663 genstande.

Museum Wormianum er skrevet på latin, og bogen indeholder desuden en del af hans forelæsninger. Den lå færdigtrykt i 1655 – men da Ole Worm var død året inden, nåede han ikke at se det færdige værk. Efter Ole Worms død indgik museets genstande i kongens Kunstkammer.

Kjæften af en hest. (Foto: Hanne Teghhus)

Naturen viser den kyndige læge, hvilke sygdomme den helbreder

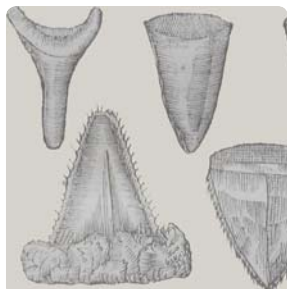
Ole Worm læste den tilgængelige litteratur om de forskellige naturgenstande, han havde i sin samling, og han efterprøvede og diskuterede deres virkninger med lærde folk i Europa. Han refererer den aktuelle forskning og er derfor eksponent for, hvad der optog sindene inden for naturvidenskaberne.

Kataloget afspejler den videnskabelige systematik og taxonomi. Det er inddelt i 4 bøger, der omhandler *alt hvad der graves op af jorden*, herunder sten, metaller og jord, *sjældnere og frem-*

medartede væksters historie og dele, samt levende væsners klasser både til lands og til vands. Fjerde bog omhandler de genstande, som ved kunst er forarbejdede af de her nævnte naturgenstande.

Ole Worm fik tilsendt naturens mærkværdigheder fra sine mange kontakter rundt omkring i verden. Af særlige genstande fra første bog, der indgik i samlingen, er de såkaldte "glossopetræ" eller *tungesten*, som på grund af deres lighed med tunger anbefalede til lidelser i mundhulen. Tungestene blev især fundet på Malta. Ole Worm så ikke, at det var forstenede hjætænder. Det var først Niels Stensen, der nogle årtier senere forbandt stenene med hajer.

Ole Worm havde også "Torstenen" (*Brontias*), som efter sigende værnede mod lyn-

Glossopetræ. (Foto: Hanne Teglhuis)

nedslag og som i virkeligheden er forstenede søpindsvin. Han var fascineret af magneter, hvis "morsomme kunster", han beskrev. I anden og tredje bog kommenterede han de mange fremmedartede rødder og frugter fra eksotiske planter, ligesom han beskrev de mærkværdige fisk og dyr, som indgik i samlingen. Af underlige genstande eller rariteter i museet, der var indsamlet som et bevis på naturens uforudsigelighed er "kjæften af en hest indvokset i et stykke hyl". Dette stykke er en af de ganske få genstande, der er overleveret til nutiden.

Tyge Brahes kugle overlevde ikke

I bogen med kunstgenstande er der katalogiseret et sandt virvar af forskellige typer artefakter eller forarbejdede genstande imellem hinanden. Af særlig relevans for Steno Museet kan nævnes et sindrigt udarbejdet lægeinstrument, beregnet til at afskære en forstørret drøbel med.

Desuden har samlingen indeholdt en kikkert, et termometer, et mikroskop, forskellige slags spejle og, som Ole Worm skriver: "en kugle af buxbom med 26 dels kvadratiske dels trekantede

sider, hver med en solskive. Foroven et kompas, der siges at være forfærdiget af Tyge Brahe". Desuden har han haft en del oldsager.

Ældste museumsbillede

Bogen omtales som folioformat, i dette tilfælde lidt højere end A4. Den er smukt indbundet i lyst pergament. Bogen indeholder flere illustrationer af genstande i samlingen og desuden to kobberstik, hvoraf det sidste er meget kendt.

Det første viser et portræt af Ole Worm, som hænger på Aarhus Katedralskole. Det er stukket efter et maleri af Karel van Mander og viser et brystbillede af Ole Worm siddende i en oval ramme. Han støtter sig på den nederste rammekant med sin højre albue. Ole Worm er iført mørk dragt med hvid pibekrave og har en lille kalot på hovedet. Han har langt velplejet skæg og bløde lokker omkring ansigtet. Hans alder er angivet til 66 år.

Det mest fantastiske billede i bogen er dog det dobbeltsidede kobberstik, der meget minutiøst afbilder selve Museum. Man ser ind i lokallet med de mange genstande på væggene og udstoppede dyr ophængt i loftet. På det

Interiørbillede af Museum Wormianum. (Foto: Hanne Teghhus)

tavlede gulv midt i lokalet står et bord, hvorpå kunstneren har skrevet MUSEI WORMIANI HISTORIA (beretningen om det wormske museum) og årstallet 1655, altså det år bogen udkom.

På hylderne står sten, mineraler og konkylrier i kasser, ved siden af redskaber, små skulpturer og underlige naturforekomster. Globen af marmor på højre vægside er en af de overleverede genstande. På øverste hylde på bagvæggen ses opsatsen

med hestekæben i hyldegrenen. På venstre sides væg ses forskellige genstande forarbejdet af ben og knogler. På den fjerde væg, som man ikke ser, kunne Ole Worms bogsamling have været og måske også Tyge Brahes kugle. Museet er opbygget som samtidige museer rundt omkring i Europa. Der kendes kun ganske få afbildninger af tilsvarende museumsinteriører, derfor er dette kobberstik af en renæssancesamling så berømt.

Mange af genstandene i dette museum ville lige have været gulf for et videnskabshistorisk museum som Steno Museet, men desværre har kun en brødel af genstandene modstået tidens tand og overlevet diverse museumsfolks mere eller mindre hårdhændede kassationspolitik.

For yderligere læsning se i Steno Museets genstandsdatabase: db.stenomus.au.dk med søgeordet "wormianum".

ht